

ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ КУЛЬТУРИ УСНОГО ТА ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ

FORMATION OF RHETORICAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF THE UKRAINIAN LANGUAGE IN CLASSES ON THE CULTURE OF ORAL AND WRITTEN SPEECH

У статті висвітлено змістові характеристики основних дефініцій, розкрито ключове поняття «система вправ». Проаналізовано та подано класифікації вправ, ефективних в освітньому процесі. У статті репрезентовано цілісну, логічну систему комплексного навчання риторики у процесі вивчення таких лінгвістичних дисциплін, як «Практикум з української мови», «Культура усного та писемного мовлення (українська)», «Сучасна українська літературна мова».

Акцентовано, що завданням курсу «Культура усного та писемного мовлення (українська мова)» є навчити студентів грамотно і логічно правильно будувати текст ораторського виступу; виробити вміння передавати зміст тексту в усній формі; володіти аудиторією. Зазначено основну мету курсу, яка полягає у формуванні риторичної компетентності майбутніх учителів української мови та літератури, а також виокремлено розроблення способів організації навчального спілкування в комунікативно-діяльнісному і функціонально-стилістичному аспектах.

Обґрунтовано риторичні вправи як такі, що спрямовані на формування необхідних знань, формування й розвиток умінь і навичок, пов'язаних із підготовкою і проголошенням промов, розвиток навичок володіння голосом та мають відповідати за своїм характером реальним властивостям процесу комунікації, його логічним, лінгвістичним і психологічним особливостям.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в системі роботи над формуванням риторичної компетентності у вищому навчальному закладі, зокрема в розробленні критеріїв рівнів сформованості риторичної компетентності; подальшого розвитку потребує методика поетапного формування риторичної компетентності студентів-філологів під час вивчення сучасної української літературної мови.

***Ключові слова:** формування риторичної компетентності, система вправ, логічні основи риторики, лінгвістичний компонент курсу риторики, психологічні та психолінг-*

вістичні основи риторики, техніка мовлення, культура усного та писемного мовлення.

The article highlights the semantic characteristics of the basic definitions, reveals the key concept of "exercise system". Classifications of exercises as the most effective in the educational process are analyzed and presented. The article presents a holistic, logical system of complex teaching of rhetoric in the process of studying such linguistic disciplines as "Ukrainian language workshop", "Culture of oral and written speech (Ukrainian)", "Modern Ukrainian literary language".

It is emphasized that the task of the course "Culture of oral and written speech (Ukrainian language)" is to teach students to build correctly and logically the text of the speech; develop the ability to convey orally the content of the text; to command an audience. The main purpose of the course is to form the rhetorical competence of future teachers of Ukrainian language and literature, as well as to identify and develop ways to organize educational communication in the communicative-activity and functional-stylistic aspect.

Rhetorical exercises are substantiated, such as those that aimed at the necessary knowledge generation, formation and development of skills related to the preparation and proclamation of speeches, developing of voice skills and these exercises by their nature should be corresponded to the real properties of the communication process, its logical, linguistic and psychological features.

Prospects for further research consist of the system's work on the formation of rhetorical competence in the higher education, in particular, in the development of criteria for the levels of rhetorical competence's formation; The method of gradual formation of philology students' rhetorical competence during the study of modern Ukrainian literary language needs further development.

***Key words:** formation of rhetorical competence; system of exercises, logical bases of rhetoric; linguistic component of the rhetoric course; psychological and psycholinguistic bases of rhetoric, speech technique, culture of oral and written speech.*

УДК 811.161.2(07)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/30-2.10>

Горобець С.І.,
керівник навчального відділу
Інституту філології
Київського університету
імені Бориса Грінченка

Постановка проблеми в загальному вигляді. Модернізація у всіх сферах життя українського суспільства висуває свої вимоги до якості підготовки майбутніх фахівців. Сучасна освіта орієнтує на формування особистості з широким діапазоном освітніх потреб, з стійкою мотивацією до навчання в умовах постійного розширення інформаційного простору, що значною мірою залежить від того, чи вміють майбутні фахівці самостійного знаходити, переосмислювати, об'єктивно оцінювати опра-

цьовану теорію і використовувати її в майбутній професійній діяльності; визначила, що головною метою формування риторичної компетентності майбутніх вчителів в процесі навчання мовознавчих дисциплін неможливе без належного рівня комунікативної культури, культури спілкування, основ красномовства, риторичної грамотності, зокрема, риторичної компетентності майбутніх вчителів української мови і літератури, які прагнуть до самовдосконалення і самореалізації, ефек-

тивно та уміло використовують мовні ресурси для міжособистісної взаємодії в будь-яких життєвих ситуаціях.

Відповідно, переосмислення потребує система формування риторичної компетентності майбутніх учителів як динамічної комбінації знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та подальшу навчальну діяльність (Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / Міністерство освіти і науки України, 2016.)

Потреба сучасного суспільства у професіоналах з розвиненими комунікативними й риторичними здібностями, мовленнєвою, риторичною та духовною культурою, досвідом ефективної комунікативної поведінки зумовлює соціальний запит на риторичні знання і вміння. Освітній процес у вищій школі має відповідно реагувати на цей запит, а отже формувати риторичну компетентність майбутніх вчителів української мови і літератури в процесі вивчення дисциплін з української мови.

Набуття знань, оволодіння вміннями й опанування навичок неможливе без науково обґрунтованої системи вправ для навчання мови, адже вправи є основною структурною одиницею організації навчальної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблему риторизації освітнього процесу, риторичного підходу до навчання мови, розвитку риторичних умінь і навичок учнів розглядали у своїх наукових доробках Н. Голуб, О. Горошкіна, Н. Дика, Т. Ладиженська, С. Караман, Л. Мацько, С. Омельчук, М. Пентиліук, Г. Сагач, Л. Скуратівський та ін. Теоретичні засади навчання риторики обґрунтовано в працях В. Аннушкіна, М. Кохтева, А. Михальської, С. Мінеєвої, В. Нищети, Г. Сагач, Л. Синельникової, Й. Стерніна та інших. Науковці дійшли висновку, що риторика стимулює мовлення майбутніх вчителів; розвиває їхні комунікативні розумові здібності; сприяє формування мовленнєвої креативності, культури спілкування.

Мета статті – виокремити систему вправ з формування риторичної компетентності майбутніх вчителів української мови та літератури на заняттях з культури усного та писемного мовлення.

Виклад основного матеріалу. Протягом багатьох десятиліть серед науковців точаться дискусії щодо понятійного апарату «система вправ», їх класифікації та ефективності впровадження у процесі освітньої діяльності. Услід за А. Щукіним [4, с. 302], під системою розуміємо сукупність типів, родів і видів вправ, об'єднаних за призначенням, матеріалом, способом виконання. Відтак, система вправ – це така організація навчальних дій, яка передбачає їх певну послідовність з урахуванням наростання мовних і операційних труднощів.

Компетентнісна парадигма вищої освіти орієнтує на посилення практичного складника в навчанні, тому надважливим є вибір способів діяльності викладача й студентів, формування системи вправ і завдань. Систему вправ і завдань обґрунтовано в наукових і методичних працях як:

а) структурну одиницю методичної організації навчального матеріалу (М. Пентиліук, К. Плиско, Л. Федоренко) та б) одиницю навчання мовленнєвої діяльності (О. Біляєв, Л. Мацько, В. Мельничайко, Л. Скуратівський). Вправи реалізують різноманітні прийоми навчання, створюють умови для мовленнєвої практики (З. Бакум, М. Пентиліук, О. Семенов, Т. Симоненко та ін.). Нам імпонує думка В. Мельничайка, оскільки запропонована ним система вправ передбачає певну послідовність у формуванні комунікативно-мовленнєвих умінь (від ознайомлення з мовним матеріалом через побудову конструкцій до самостійного вживання засвоєних мовних засобів), які в свою чергу сприяють забезпеченню якісних характеристик мовлення (від правильності до комунікативної доцільності). Поділяємо думку професора С. Карамана, який запропонував типологію, співвіднесену із роллю вправ у навчальному процесі та дидактичною метою [6, с. 118–121]. Зокрема, учений вважає, що залежно від таких критеріїв, як зміст, форма проведення і складність, вправи поділяються на: а) підготовчі (відповіді на запитання); роль і дидактична мета – забезпечення пізнавальної і психологічної підготовки до сприймання нового матеріалу, а також зацікавлення осіб, що навчаються; актуалізація практичного досвіду, набутого раніше; б) вступні і пробні (попереджувальні, коментовані, пояснювальні), які проводяться безпосередньо після опрацювання мовного матеріалу і допомагають глибше усвідомити правила та формувати вміння і навички, тобто застосувати здобуті теоретичні знання на практиці; тренувальні (порівняльні, за інструкцією / зразком / завданням), які забезпечують закріплення мовних умінь з їх подальшою трансформацією в навички; творчі (проблемні завдання практичного характеру, творчі роботи, диктанти) і контрольні.

З-поміж класифікацій вправ доцільно у контексті нашого дослідження виокремити ті, які дають змогу реалізувати текстоцентричний підхід до навчання риторики української мови. З урахуванням різних критеріїв дослідники виділяють такі види вправ:

– відповідно до операцій, які забезпечують текстотворення – лексико-семантичні, логіко-структурні, аналітичні, продуктивні (Н. Голуб);

– за критеріями когнітивності і креативності – аналітичні, асоціативні, когнітивно-розвивальні, креативно-дослідницькі (О. Горошкіна); когнітивно-репродуктивні, когнітивно-діяльнісні, аналітичні, творчі, комунікативні (Н. Дика);

– за ступенем продуктивності й самостійності мовленнєвої діяльності – аналітичні, репродуктивні, конструктивні, продуктивно-творчі (О. Кулик);

– за співвіднесеністю дій за готовим і створюваним текстом – аналітичні на основі готового тексту, аналітико-мовленнєві на перетворення мовного матеріалу, на створення власного тексту (Т. Ладженська);

– за фазами породження мовлення – докомунікативні, комунікативні, посткомунікативні (Т. Симоненко).

Навчання публічної промови передбачає формування різних умінь (лінгвістичних, логічних, психологічних та ін.), спрямованих на розвиток риторичної компетентності, тобто здатність і готовність здійснювати ефективне спілкування. Предметом сучасної загальної риторики служать загальні закономірності мовної поведінки, що діють в різних ситуаціях спілкування, сферах діяльності, та практичні можливості використання їх для того, щоб зробити мову ефективною [4, с. 304]. З посиленням уваги до проблем виховання всебічно розвиненої, соціально активної, творчо мислячої особистості питання формування риторичної компетентності набувають особливої актуальності.

Вивчення лінгвістичного компонента риторики в курсі вивчення студентами дисципліни «Культура усного та писемного мовлення (українська)» передбачає розгляд таких аспектів: 1) стиль усного мовлення; 2) використання засобів стилістичної образотворчості; 3) дотримання основних вимог до мови риторичного твору.

Під час розгляду психологічних і психолінгвістичних основ риторики особлива увага приділяється таким питанням: 1) організація та підтримка уваги слухачів; 2) встановлення контакту між оратором і слухачами; 3) протікання процесу передачі, засвоєння і переробки інформації, способи управління цим процесом; 4) врахування соціально-психологічних особливостей різних аудиторій з метою підвищення ефективності публічних виступів; 5) психологічні властивості особистості, імідж оратора; 6) мовний етикет в публічному виступі тощо.

Вивчення риторики тісно пов'язано з логікою, психологією, культурою мови, стилістикою, що дозволяє інтегрувати знання майбутніх вчителів, розкривати функціональну спрямованість цих знань, їх поглиблені властивості. Досягнення суміжних наук (лінгвістики тексту, стилістики, психолінгвістики, соціолінгвістики, теорії спілкування і ін.) інтегруються риторикою з точки зору її основної мети – навчання ефективної комунікації.

Завдання курсу «Культура усного та писемного мовлення (українська)»: навчити студентів грамотно і логічно правильно будувати текст ораторського виступу; виробити вміння адекватно передавати зміст тексту в усній формі; володіти аудиторією. Основна мета курсу – формування

риторичної компетентності майбутніх вчителів української мови та літератури, а також визначення і розроблення способів організації навчального спілкування в комунікативно-діяльнському і функціонально-стилістичному аспекті та за законами риторики, як дисципліни з чітко вираженою, практичною спрямованістю, де велика частина часу виділяється на формування комунікативно-мовленнєвих умінь і навичок; велике місце займають так звані інструментальні знання про способи діяльності (типу інструкцій, конкретних рекомендацій тощо); понятійний апарат, його відбір і інтерпретації також підпорядковані прагматичній установці курсу. У системі мовної освіти XXI століття найбільш значущим, стрижневим й ефективним визначено комунікативно-діяльнський підхід, який передбачає створення усних та письмових власних текстів, аудіювання й читання чужих текстів, вимагає розкриття функцій мовних одиниць у висловлюваннях різних типів, стилів та жанрів під час спілкування і враховує, що процес засвоєння мови потребує осмисленого використання лінгвістичних засобів у процесі мовленнєвої діяльності. Означений підхід до вивчення української мови зумовлює організувати навчальний процес загалом і заняття з української мови зокрема таким чином, щоб створювати сприятливі умови для навчального спілкування і якомога більше залучити студентів до практичної продуктивної чи репродуктивної комунікації, найбільш наближеної до життєвої реалії. Комунікативна спрямованість у вивченні мови все частіше вимагає від учителя звертатися до основ риторики, практично зосереджувати увагу на розвитку та формуванню риторичної компетентності, основними складниками якої є риторичні знання, риторичні вміння і досвід їх практичного використання у процесі спілкування.

В основі світової практики риторичної педагогіки лежать принципи самоспостереження, самоаналізу і самооцінки, що реалізуються в постійній активній риторичній діяльності на заняттях під керівництвом викладача і позааудиторно під час підготовки до них.

Цілеспрямована робота з формування у студентів вміння виступати публічно передбачає: поетапний характер роботи; варіативність використуваних методів і прийомів; застосування аудіовізуальних засобів наочності; спрямованість на свідоме засвоєння знань і розвиток навичок самоконтролю учнів; максимальне врахування життєвого досвіду та інтересів студентів.

Риторична підготовка майбутніх фахівців може розглядатися як підсистема цілісної системи професійної підготовки, що має на меті: – надати студентам систематизовані знання про особливості організації публічного мовлення, – визначення основних правил підготовки до публічного виступу, – особливості співпраці з аудиторіями

різних типів, – теорію аргументації, – досконале володіння професійною термінологією, – ознайомити з сучасними методиками організації професійної комунікації, – технологіями побудови інноваційних стратегій спілкування, діалогічної взаємодії в професійному дискурсі. Зрозуміло, що процес формування риторичної компетентності майбутніх вчителів-словесників різнобічний та довготривалий, він враховує психологічні та психолінгвістичні чинники. Передовсім вказуємо на місце та роль мотивації навчально-пізнавальної діяльності студентів, їм властиві потреби й бажання брати участь у спільних обговореннях, висловлювати свої думки, тим самим виявляючи свою індивідуальність, презентувати себе в студентському колективі. Це є важливим мотиваційним стимулом до навчання української мови, особливо до формування, подальшого розвитку й удосконалення професійного мовлення за допомогою системи вправ з української мови [3, с. 15].

В основу системи вправ курсу «Культура усного та писемного мовлення (українська мова)» взято теоретичні засади поділу вправ з риторики Н. Голуб. Дослідниця класифікує вправи з риторики:

– підготовчі вправи, які спрямовані на формування вмінь психологічно налаштувати себе на успішний виступ, визначати тему виступу, формулювати мету, тезу, моделювати аудиторію, добити й опрацювати матеріал;

– тренувальні вправи, що сприяють тренуванню дихання, голосу, дикції, інтонації, пам'яті; відпрацюванню жестів і міміки; формуванню навичок виголошувати промови частинами і повністю;

– творчі вправи, які спрямовані на формування умінь і навичок композиційно, логічно і стилістично правильно будувати текст виступу, використовувати елементи зацікавлення аудиторії; оригінально оформлювати логічну схему тощо;

– аналітичні, що розвивають аналітичне мислення, формують уміння й навички риторичного аналізу тексту чи його частин, аналізу конкретної ситуації, публічного виступу [1, с. 3].

Завдання і вправи, пов'язані з вивченням риторики в курсі дисципліни «Культура усного та писемного мовлення (українська мова)», передбачають:

1. Формування знань про розвиток риторики як науки, про роди і види красномовства, про логічні, лінгвістичні, психологічні основи ораторського мистецтва;

2. Формування і розвиток умінь і навичок, пов'язаних з підготовкою і проголошенням публічних виступів, підвищенням мовної культури, оволодінням принципами мовної поведінки в різних ситуаціях спілкування;

3. Розвиток умінь і навичок, що сприяють оволодінню технікою мови. Найважливіша властивість будь-яких вправ – їх відповідність меті навчання.

Отже, риторичні вправи повинні за своїм характером відповідати реальним властивостям процесу комунікації, його логічним, лінгвістичним і психологічним особливостям. Ці особливості процесу комунікації, що виділяються нами як первинні для навчання риторики (етапи класичної риторики: винахід (інвенція), розташування (диспозиція), прикраса (елокуція), запам'ятовування (Меморія), проголошення (акція)), лягли в основу розробки системи вправ з навчання риторики студентів, яка ґрунтується на таких типах вправ:

1. Вправи, спрямовані на формування необхідних знань про риторику, передбачають такі види завдань:

1. Навчання логічних основ риторики: визначити з використанням посібників і словників основні поняття логіки; скласти і проаналізувати план заданого тексту; проаналізувати логічну сторону текстів публічних виступів; проаналізувати текст для виявлення в ньому порушень логічних законів; проаналізувати тексти для виявлення в них різних видів і способів аргументації, помилок в аргументації [7].

Вправа.

*Напишіть невеликий текст на тему «Книги – річки, що наповнюють Всесвіт» за поданою схемою:

1. Перша підтема (виклад, аргументація)

– перша мікротема;

– друга мікротема;

2. Друга підтема (виклад, аргументація)

– мікротема.

* Сформулюйте кілька назв промов, які могли б зацікавити вашу аудиторію, на загальну тему: а) освіта; б) гроші; в) мораль; г) здоров'я; ґ) релігія; д) природа. Сформулюйте і запишіть мету кожної з промов.

* Проаналізуйте, як змінюватиметься проблематика вашої промови на тему «Освіта» залежно від аудиторії: а) абітурієнти, б) батьки абітурієнтів, в) викладачі університету, г) економісти, ґ) політики, д) зарубіжні гості.

2. Навчання лінгвістичних основ риторики:

– визначити і обґрунтувати рід і вид мовлення; знайти приклади тропів, риторичних фігур в художній літературі, у фрагментах промов ораторів; знайти приклади крилатих слів і виразів: а) з античної міфології; б) біблійного походження; в) з української літератури; зіставити аналізовані тексти по одному або декільком параметрам.

– скласти персональні орфоепічні словники, що включають слова, в яких допускаються помилки; вказати значення заданих слів; скласти речення з заданими багатозначними словами в різних значеннях (наприклад, зі словами: мова, слово); підібрати епітети, синоніми, антоніми до зазначених словами, вказати спільне та відмінне в їх значенні; обґрунтувати вживання зазначених слів в уривку мови оратора; проаналізувати помилки, допущені

в реченнях; скласти діалог з прислів'їв і приказок на задану тему; виправити помилки у використанні стійких словосполучень; вимовити непідготовлений монолог (наприклад, «Самопрезентація»); скласти цілісний текст в рамках певного жанру красномовства;

Вправа. Порівняйте два речення. Яке з них приваблює вас більше? Чому? Які використано художні тропи у другому реченні?

1) Надії з'явилися й пропали.

2) Смутні надії, що починали пробиватися в її серці, раптом розквітли, отримали буття і постали купою квітів, які тепер на її очах зрізали та жбурнули на землю (О. Бальзак).

3. Навчання психічних і психолінгвістичних основ риторики: супроводити фразу, текст відповідними жестами, передаючи якомога ширшу гаму почуттів; підготувати і виголосити рекламу свого навчального закладу, досконально продумавши свій вихід, позу під час виступу, міміку, жести; змодельовати і проаналізувати типові мовні ситуації; підготувати і виголосити публічний виступ на самостійно обрану тему; підготувати виступ реферативного характеру; проаналізувати мову з точки зору використання в ній прийомів залучення уваги; проаналізувати літературні та лінгвістичні дискусії; колективно проаналізувати публічні виступи.

*Підготуйте виступ на підтримку тої чи іншої кандидатури серед студентів на посаду голови студентського парламенту.

*Побудуйте схему «Форми мовленнєвого впливу на аудиторію».

II. У групі мовних і комунікативних вправ, спрямованих на формування і розвиток умінь і навичок, пов'язаних із підготовкою і проголошенням промов, можна виділити такі види завдань:

– розробити план пам'ятки: «Послідовність підготовки до публічного виступу», «Як вимовити публічний виступ» (складається в результаті аналізу відеозразка публічного виступу); виділити предмет мовлення на задану тему, обґрунтувати мету і завдання мови; скласти план виступу на задану тему; за допомогою софізму (навмисне помилкового судження) спростувати твердження: «Логіка – зброя оратора»; написати промову-роздум на задану тему[6].

– це лінгвістичні ігри на зразок «Від А до Я» (дібрати до запропонованого іменника прикметники на кожну літеру алфавіту, урахувавши особливості лексичного значення слів), «Якого кольору сніг (листя, небо, вода)» (дібрати влучні означення до зображеного на ілюстраціях), «Хвостоглав» (створити ланцюжок зі слів, де останній склад попереднього слова є першим складом наступного), «Аукціон слів» (назвати якнайбільше слів певної тематики), «Обличчя в дзеркалі порівнянь» (доповнити опис порівняннями) тощо. Скла-

діть есе «Що є гарантією твого успіху в житті?» (сформулюйте тезу, доберіть аргументи та приклади, сформулюйте висновок). За зовнішньою «розважальністю» таких завдань простежується навчальна мета: розвивати вміння швидко орієнтуватись у непідготовленій ситуації мовлення.

III. У групі вправ з навчання риторики, спрямованих на розвиток навичок володіння голосом, можна виділити:

– вправи у вдосконаленні мовного дихання (наприклад, «На березі моря»: відпрацьовуємо правильний носовий вдих і довгий рівномірний видих, акцентуємо увагу на роботі діафрагми та міжреберних м'язів під час дихання; «Не загаси свічку»: відпрацьовуємо рівномірний видих, спрямовуючи струмінь повітря на уявне полум'я свічки так, щоб воно відхилилось й утримувалось у такому положенні якомога довше, але не згасало. Можемо використовувати невеличкий аркуш паперу); вправи у вдосконаленні сили голосу (наприклад, вправи. «Ехо», «М'яч», «Демонічний сміх» і ін.); читання тексту з чітким вимовою виділених приголосних (вправи «Барабан», «Друкарська машинка» тощо); проголошення виступу, коломийки, лічилки, та скоромовок; проголошення віршованого тексту вголос з різним темпом, висотою, гучністю тощо; проголошення фрази з різною інтонацією (наприклад: Я дуже радий; Сьогодні випав перший сніг тощо); постановка логічних наголосів, пауз в тексті; проголошення короткого публічного виступу на самостійно обрану тему з демонстрацією вимовних особливостей виступу, колективний аналіз виступу.

Закріпленню знань, формуванню і розвитку умінь і навичок сприяє також використання тестів, які можуть бути запропоновані студентам на кожному занятті. Аналогічний метод контролю знань учнів, забезпечуючи постійний інтерес до вивчення риторики, дає змогу викладачеві швидко аналізувати свою роботу, підтримувати у студентів працездатність і захоплення предметом.

Висновки. Отже, запропонована система вправ спрямована на формування у студентів таких умінь і навичок: виділяти предмет мовлення, обґрунтовувати мету і завдання промови, логічно правильно будувати риторичний твір, чітко співвідносити частини, їх обсяг, тематичні та часові рамки; встановлювати контакт зі слухачами, спираючись на інтереси, потреби слухачів; правильно використовувати лексичні, морфологічні засоби для створення образності мови, її гармонії і милозвучності; співвідносити ритміку тексту з його змістом і структурою; виголошувати промову, спираючись на закони володіння голосом, диханням, мімікою, жестами, позою, почуттями і настроєм; використовувати відповідний стиль, жанру, форми мови тип інтонації; аналізувати публічний виступ з погляду відповідності меті та

умовам спілкування. Перспективи дослідження вбачаємо в системі роботи над формуванням риторичної компетентності у вищому навчальному закладі, зокрема, в розробленні критеріїв рівнів сформованості риторичної компетентності; подальшого розвитку потребує методика поетапного формування риторичної компетентності студентів-філологів під час вивчення сучасної української літературної мови.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Голуб Н. Система вправ з риторики. *Українська мова і література в школі*. 2011. № 6. С. 2–9.
2. Риторика : зб. навч. і контрольних вправ та завдань. 10–11 класи / Л. Нечволод, В. Паращич; Харків : Торсінг, 2004. 210 с.
3. Нищета В. Риторичні вміння як діяльнісний компонент риторичної компетентності. *Українська мова і література в школі*. 2013. № 7. С. 13–18.
4. Щукин А. Лингводидактический энциклопедический словарь : более 2000 единиц. Москва : АСТ Астрель Хранитель, 2007. 747 с.
5. Мельничайко В. Методичні тенденції студіювання української мови у вищій школі. *Наукові записки. Серія : Педагогіка*. № 1. 2012. С. 78–85.
6. Педагогічна риторика: історія, теорія, практика : монографія / О. Кучерук, Н. Голуб, О. Горюшкіна, С. Караман. Київ : КИТ, 2016. 258 с.
7. Дика Н. Реалізація концепту мовної особистості у сучасній лінгводидактиці. *Педагогічний процес: теорія та практика*. (2). 2016. С. 32–36.
8. Дика Н. Мовна особистість сучасного вчителя-словесника в умовах модернізації освіти. *Українська мова і література в школах України*. № 9. 2016. С. 31–34.
9. Симоненко Т. Професійне мовлення студентів нефілологічного профілю: методика формування. *Вісник Черкаського університету*. Вип. 7. 2017. С. 108–113.